

Лицемерие и лековерие в „Тартюф“

Името на френския драматург Жан Батист Поклен, известен като Молиер, е свързано с времето на Людовик XIV, когато френската комедия достига своя истински апогей. Великият комедиограф проявява невидана за времето си дързост и успява да разкрие в творбите си недостатъците на своето време: лицемерна набожност, двуличие, корумпираност, фалш в отношенията между хората. Но това не е всичко – той засяга и една друга тема – за глупостта и наивната доверчивост, които създават условия за развитие на някои от най-страшните пороци – подлост, лицемерие, коварство, скъперничество. Според Молиер наглото измамничество и мошеничеството са немислими без наличието на наивност и заслепение. Интригите на човека с „много маски“ биха били възможни само при наличието на лековерието на наивника.

Най-популярната творба на Молиер – „Тартюф“, се появява в момент, когато католическата църква упражнява абсолютен монопол над духовния живот на хората. В нея комедиографът води борба не само срещу лицемерието и религията, но и срещу всяка форма на догматизъм. Основният конфликт на комедията е мнимата религиозност срещу лековерието и наивността. В образите на Оргон и на госпожа Пернел авторът представя чудовищния религиозен фанатизъм, породен от църковните догми, а главният герой Тартюф се явява събирателен образ, съчетал в едно най-отрицателните черти на епохата.

Със силата на присмеха Молиер безпощадно бичува фалша и пороците на своя герой, лъжливите му образи, които деформират и унищожават истинската му личност. Защото лицемерът се стреми да спечели, да извлече облаги от наивните, от доверчивите, но всъщност не осъзнава факта, че губи самия себе си. Всеки път, когато слага „маската“ на Божи човек, той губи частица от своето истинско Аз. Мамейни обаче другите, лицемерът всъщност лъже самия живот. Маските на лицемерието са разнообразни: от лакомник и натрапник до суетен мошеник, възползващ се от лековерието на другите. В стремежа си да стане богат и да се издигне в обществото, лицемерът забравя собственото си лице, забравя що е морал и честност.

Действието на комедията се развива в дома на заможния буржоа Оргон. Пиесата започва с разгръщането на остър конфликт между госпожа Пернел (майката на Оргон) и останалите членове на семейството, породен от сблъсъка на мнения и позиции. Властна, злобна бърбровка, вечно недоволна от всички, старата дама хвърля едно след

друго своите обвинения срещу обитателите на дома, като ги упреква, че водят неприемлив, небогоугоден начин на живот и така рушат домашния ред. Образът на мадам Пернел обобщава характерните черти на онези хора, които в момент на религиозна възбуда са готови на безумни изстъпления. Коментарите на отблъскващата стара дама помагат на зрителя или читателя да си изгради предварителна визия за всеки един от героите. В реакциите на госпожа Пернел откриваме лековерност, тя е насочена срещу всички, които застават срещу двуличника. Те отдавна са доловили фалша в проповедите му, обругаващи Божието слово. Пернел се противопоставя на близките си, защото е твърдо убедена в религиозното чувство и чест на новодошлия и не може да се примири с отношението на неприязън към неговата благочестива личност. В сблъсъка на противоположните мнения и оценки от страна на отделните персонажи се разкрива образът на лицемера, на измамника, на безбожника – Тартюф.

Водещ психологически мотив в „триумфа“ на лицемерника е поведението на „главата“ на семейството Оргон. Той се появява малко по-късно, но читателите вече са подготвени и знаят, че принадлежи към лагера на госпожа Пернел и Тартюф. Авторът дискретно осмива липсата на ум и интелект у този виден гражданин от класическата епоха. Очевидна е неговата доброта, но липсата на предвидливост принизява качествата му. От комичния диалог между Оргон и прислужницата Дорина става ясно, че вниманието на героя е насочено изцяло към личността на Тартюф. Комедийният възел се заплита още повече от дълбоката заблуда на Оргон, от религиозната му маниякалност, изразено в сляпо преклонение пред Тартюф, която го прави смешен и жалък. Поради своята наивност и доверчивост, Оргон изпада в истинско заслепение от „набожността и скромността“ на Тартюф. С религиозния си догматизъм наивният Оргон вижда у лицемера само привидните му качества: смиреност, целомъдрие, добродетелност и милосърдие. Глупавото поведение на Оргон довежда до раздразнение всички останали членове на семейството. С натуралистични детайли е описан „вълчий“ апетит на „светеца“, който очевидно няма да се ограничи само с трапезата, а ще насочи своите мераци и към дома, и към богатството, и към жената на своя благодетел.

Главният герой Тартюф се появява едва във втора сцена на трето действие. С репликата си: „Сложете бича там, до ризата корава“, той насочва вниманието към основното си качество – лицемерната набожност. Тартюф умело скрива истинската си същност зад паравана на религиозното смирение. Той упражнява пълна власт над лековерния Оргон. Но двуличието му е разкрито чрез разказите на госпожа Пернел и Оргон за неговото благочестие и чрез собственото му поведение. Пред двамата той играе ролята на светец, който почита Бога и му се моли, раздава милостиня и подчертава мнимото си равнодушие към материалните блага. Истинският Тартюф, който виждат съпругата и децата на Оргон, също както и всички останали в къщата, е алчен, безкрупулен, жесток и коварен. Контрастът между проповедите му за отказване от земните радости и настойчивото търсене на наслади е една от характерните черти на образа му.

Темата за насилствената женитба е възлов момент в композицията на комедията. Дъщерята на Оргон Мариана обича Валер и не желае да се омъжи за друг, но Оргон е категоричен, че негов зет трябва да стане Тартюф и нищо не може да го убеди в обратното. Тартюф, естествено, е поласкан от предложението, но това не му пречи да ухажва най-нагло съпругата на Оргон. В последните сцени Елмира чрез хитър план разобличава лицемера. Тя е умна, решителна и действена жена. Освен че притежава очарователна външност, за разлика от разпространения през Ренесанса и Средновековието тип на невярната жена, тя е и защитница на брачната вяроветност. Похотливият нрав на измамника го кара да забрави всяка предпазливост и така, без сам да разбере, попада в клопката, устроена от изобретателната съпруга. Скритият под масата Оргон чува не само любовното признание на мошеника, но и безсрамната му мотивировка. След явното му разобличаване обаче Тартюф нито се примирява, нито се оттегля от набелязаната си цел. Напротив, става още по-нагъл и настъпателен, защото държи в ръцете си всичко, което му е поверил Оргон. Лицемерният злодей не само се възползва от наивната доверчивост, за да живее в чужд дом, обграден с внимание и грижи, но и стига дотам, че без сянка на угризение се готви да изхвърли цялото семейство на Оргон от къщата, а самия него да предаде на властта. Благополучният край – неочакваното арестуване на Тартюф от кралски офицер, отменянето на дарението и оправдаването на Оргон, не е предопределено от логиката на характерите и развитието на действието. Този финал напомня един древногръцки похват, наречен „Богът от машината”.

Комическият гений на Молиер не само ражда новия жанр на „високата комедия”, оставяйки на своите последователи богато наследство за неговото доразвиване и продължение, но и създава образи, които остават актуални през всяка следваща епоха. В образа на Тартюф Молиер е пресъздал типа на един особено опасен за обществото коварен измамник, чието изобличение съвсем не е лесно. Неговите жертви са лековерните, заслепените хора, които не долавят скрития умисъл, защото са заслепени от лицемерната словоохотливост и набожност. В края на пиесата, когато Тартюф е най-сетне със свалена маска, става ясно, че двуличието у него е всъщност дълбоко заложено, че то е истинската му страна – не маска, а същност, втора природа! В своята комедия Молиер откроява едни от най-опасните лични и обществени недъзи - лицемерието и осигуряващото му поле за действие лековерие.